

Základní škola Bystré, okres Svitavy

PROGRAM PREVENCE PROTI ŠIKANĚ A DALŠÍM RIZIKOVÝM JEVŮM CHOVÁNÍ

Zpracoval:
PaedDr. Zdeněk Mrkos

srpen 2017

Obsah

1 Zaměření programu

1.1 Základní metodické pokyny MŠMT

2 Vymezení základních pojmů

2.1 Šikanování

2.2 Podoby šikany

2.2.1 Přímá šikana

2.2.2 Nepřímá šikana

2.2.3 Kyberšikana

3 Škádlení nebo agrese

3.1 Odlišnost žáka

4 Odpovědnost školy a pedagogických pracovníků

4.1 Odpovědnost školy a ochrana zdraví žáků

4.2 Odpovědnost pedagogického pracovníka

5 Bezpečné prostředí ve škole. Prevence proti šikanování

5.1 Školní vzdělávací program

5.2 Preventivní programy pro žáky, třídní kolektivy a rodiče

5.3 Systém dalšího vzdělávání školy

5.4 Informování pedagogických pracovníků

5.5 Systém úkolů pro pracovníky školy v oblasti prevence proti šikaně

5.6 Školní řád

5.7 Spolupráce se specializovanými institucemi

5.8 Výchovná opatření

5.8.1 Další spolupráce s agresorem

5.8.2 Konkrétní výchovná opatření

5.8.3 Spolupráce s třídním kolektivem

5.9 Krizová telefonní linka k šikaně

6 Krizový plán a postupy při řešení šikanování

6.1 Postup pedagogického pracovníka a ředitele školy

6.1.1 Podezření pedagogického pracovníka na šikanu

6.1.2 Prokázaná šikana

6.1.3 Postup ředitele školy

6.2 Postup při řešení šikany

6.2.1 Počáteční šikana

6.2.2 Pokročilá šikana s neobvyklou formou

6.3 Konkrétní krizový plán školy (bez ohledu na závažnost případu)

6.3.1 Prvotní reakce školy

6.3.2 Seznámení pedagogů s případem šikany

6.3.3 Individuální schůzky rodičů aktérů případu

6.3.4 Třídnická hodina pro žáky

6.3.5 Výchovní opatření

6.4 Spolupráce se specializovanými institucemi a Policií ČR

6.5 Postup rodičů při podezření na šikanování

7. Další důležité informace

7.1 Příklady nepřímých a přímých znaků šikanování

7.1.1 Nepřímé (varovné) znaky šikanování

7.1.2 Přímé znaky šikanování

7.1.3 Rodiče žáků se doporučuje upozornit...

7.2 Kdy začít řešit šikana

7.2.1 Způsob chování a výpovědi obětí a svědků

7.2.2 Závažnost a četnost agresivních projevů

7.2.3 Doba trvání šikany

7.2.4 Počet obětí a agresorů

7.3 Stádia šikanování

7.4 Způsoby eliminování šikany

7.5 Charta třídy proti šikanování

7.6 Závěrem, aneb časté omyly, čili není pravda, že...

1 Zaměření programu

Šikanování je mimořádně nebezpečná forma násilí, která ohrožuje základní výchovně vzdělávací cíle školy. Šikana se v zárodečné fázi vyskytuje v téměř na každé škole, a proto je nutné věnovat tomuto jevu zvláštní pozornost.

Tento „Program prevence proti šikaně“ slouží k vytvoření bezpečného, respektujícího prostředí v ZŠ v Bystrém. Zaměřuje se především na prevenci šikany a nabízí postupy řešení šikanování. Je určen všem pedagogickým pracovníkům školy, dále nepedagogickým pracovníkům, rodičům a žákům školy.

Tento „Program prevence proti šikaně“ patří spolu s „Minimálním preventivním programem“ k základním dokumentům školy v oblasti boje proti rizikovým projevům chování.

Vychází ze základních metodických materiálů.

1.1 Základní metodické pokyny MŠMT

- Metodický pokyn ministryně školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci a řešení šikany ve školách a školských zařízeních, Č.j.: MŠMT – 21149/2016
- Národní strategie primární prevence rizikového chování dětí a mládeže na období 2013 - 2018

2 Vymezení základních pojmů

2.1 Šikanování

Šikanování je jakékoliv chování, jehož cílem je vědomé, záměrné, úmyslné a obvykle skryté snaze ublížit, ohrozit nebo zastrašovat žáka, případně skupinu žáků. Spočívá v **cílených a opakovaných fyzických či psychických útocích** jedincem nebo skupinou vůči jedinci či skupině žáků, kteří se neumí nebo z nejrůznějších důvodů nedovedou bránit (nepoměr sil, bezmocnost oběti). Šikana se v podobě vyhrožování, ponižování vyskytuje ve své zárodečné formě prakticky na všech školách. Může mít i formu sexuálního obtěžování a zneužívání. Nově se může realizovat prostřednictvím elektronické komunikace jako tzv. „kyberšikana“. Pocit bezpečí každého jedince a jeho začlenění do třídního kolektivu je základní podmínkou vytváření produktivního prostředí a dobrého sociálního klimatu třídy, který je základem pro naplňování výchovně vzdělávacích cílů školy.

2.2 Podoby šikany

2.2.1 **Přímá šikana** může mít **podobu fyzickou** (bití, plivání, tahání za vlasy, ničení a poškozování věcí oběti), nebo **verbální** (slovní útoky v podobě nadávek, pomluvy, ponižování, vyhrožování, vydírání, násilné a manipulativní příkazy), nebo **neverbální** (urážlivá gesta a zvuky, výhružné výrazy ve tváři, ničení, schovávání věcí nebo učebních pomůcek,...)

2.2.2 **Nepřímá šikana** má způsobit emocionální a psychologické utrpení. Agresor k útoku často využívá prostředníka, neútočí přímo. Nepřímá šikana je **většinou nefyzická**, ale může se objevit i fyzické ublížení. Do této skupiny se řadí záměrná ignorace, izolace žáka, pomluvy, lži, neoprávněná nařčení, ze sexuálního obtěžování, nespravedlivého hodnocení (u učitele), ničení pověsti a reputace

2.2.3 **Kyberšikana**, tj. elektronická šikana, je jednou z nejčastějších forem šikany (útoky pomocí SMS, e-mailů, vyvěšování urážlivých materiálů na internetové stránky apod.) Kyberšikana bývá u dětí školního věku často doplňkem klasické přímé a nepřímé šikany.

3 Škádlení nebo agrese. Hranice, která odlišuje tyto dva jevy, bývá někdy nezřetelná. U žáků se za šikanování nepovažuje škádlení nebo agrese, které nemá znaky šikanování (viz 2.1). Ve chvíli, kdy se žák škádlení nebo agresí neumí nebo nemůže bránit, a přesto škádlení pokračuje, pak toto chování přerůstá v šikanu.

3.1 Jakákoli **odlišnost žáka** může být důvodem šikany (fyzická zdatnost, vzhled, barva pleti, tělesná neobratnost, inteligence – snížení rozumových schopností, nebo naopak nadání, sexuální orientace).

4. Odpovědnost školy a pedagogických pracovníků

4.1 Odpovědnost školy a ochrana zdraví žáků

Škola je jednoznačně zodpovědná za žáky v souladu s ustanovením § 29 Zákona č. 565/2004 Sb. (Školský zákon). Je povinna zajišťovat bezpečnost a ochranu zdraví žáků v průběhu všech vzdělávacích a s tím souvisejících aktivit a současně vytvářet podmínky pro zdravý vývoj dětí při předcházení vzniku rizikových projevů chování.

4.2 Odpovědnost pedagogického pracovníka

Pedagogický pracovník musí šikanování mezi žáky předcházet, jeho projevy neprodleně řešit a každé jeho oběti poskytnout okamžitou pomoc. Pedagogický pracovník, kterému bude znám případ šikanování a nepřijme v tomto ohledu žádné opatření, se vystavuje riziku trestního postihu pro neoznámení, případně nepřežkažení trestného činu. Každý pedagogický pracovník je povinen řídit se příslušnými pokyny a ustanoveními.

5 Bezpečné prostředí ve škole. Prevence proti šikanování

5.1 Školní vzdělávací program

Škola respektuje identitu a individualitu každého svého člena, **odmítá násilí a zneužití moci** v jakékoli podobě a přiznává riziko výskytu šikany, přistupuje k řešení včasné a otevřeně. Prevence proti šikanování patří na naší škole k základní formě boje proti tomuto negativnímu jevu. V této oblasti musí spolupracovat všichni pracovníci školy a rodiče žáků. Základem pro prevenci šikany a násilí ve škole je školní preventivní strategie, jejímž jedním z cílů je vzájemná spolupráce a komunikace mezi žáky, mezi žáky a učiteli, zaměřená k vytvoření bezpečného prostředí školy.

5.2 Preventivní programy pro žáky, třídní kolektivy a rodiče

Screening problémových žáků, návštěva kurátorky na třídních schůzkách – informace pro rodiče, akreditované programy MŠMT.

5.3 Systém dalšího vzdělávání školy

Systém dalšího vzdělávání školy zahrnuje kromě pravidelných školení školního metodika prevence také vzdělávání ostatních pedagogických pracovníků v oblasti problematiky vytváření dobrých vztahů v kolektivu, upevňování zdravých norem chování ve třídách.

Škola zajišťuje vzdělávání pracovníků v akreditovaných kurzech k problematice šikanování.

Zajistí v souladu s pracovním řádem dohled pedagogických pracovníků nad žáky ve škole před vyučováním, o přestávkách, v zařízeních stravování.

5.4 Informování pedagogických pracovníků

Ředitel školy zajistí, aby žáci i pedagogičtí pracovníci byli seznámeni s negativními důsledky šikanování, škola zajišťuje doplňování školní „knihovny“ o materiály z oblasti problematiky

násilného chování a šikanování. Třídní učitelé jsou povinni informovat rodiče o problematice šikanování.

5.5 Systém úkolů pro pracovníky školy v oblasti prevence proti šikaně

Pedagogičtí pracovníci vedou důsledně a systematicky žáky k osvojování norem mezilidských vztahů, založených na demokratických principech, ve třídách jsou nastavena třídní pravidla. Třídní učitel zajišťuje **společné setkání kolektivu žáků třídy** (alespoň 1 x týdně v délce 30 minut), které by mělo žákům poskytnout bezpečný prostor k zhodnocení vlastní zkušenosti ve škole, kdy mohou mluvit o své spokojenosti ve škole, pocitu bezpečí, vztazích ve škole a ve třídě, učit se efektivně řešit konfliktní situace atd.

5.6 Školní řád

Ve Školním řádu jsou stanovena pravidla chování.

5.7 Spolupráce se specializovanými institucemi

Při předcházení případů šikany je důležitá spolupráce vedení školy, školního metodika prevence a výchovného poradce s dalšími institucemi v oblastech:

- a) Školství – PPP, SVP, SPC
- b) Zdravotnictví – pediatrii, odborní lékaři, psychologové, psychiatři
- c) Sociální péče – OSPOD

Dojde-li k závažnějšímu případu šikanování nebo je důvodné podezření, že šikanování naplnilo skutkovou podstatu trestného činu, oznámí ředitel školy tuto skutečnost neprodleně Policii ČR.

5.8 Výchovná opatření

Je nezbytné každé vyšetřování případu šikany dovést až k závěru – a to individuálně dle závažnosti případu.

5.8.1 Další spolupráce s agresorem – též i zprostředkování odborné pomoci

5.8.2 Konkrétní výchovná opatření

Napomenutí TU, DTU, DŘŠ, snížený stupeň z chování, výchovná komise se zahájením správního řízení.

5.8.3 Spolupráce s třídním kolektivem

Pro nápravu a vypořádání se s traumaty

5.9 Krizová telefonní linka k šikaně

Linka bezpečí celá ČR 800 155 555

6. Krizový plán a postupy při řešení šikanování

S krizovým plánem jsou na počátku školního roku prokazatelně seznámeni všichni pedagogičtí pracovníci, žáci a jejich zákonní zástupci.

Dle závažnosti situace rozlišujeme dva typy scénářů krizového plánu:

- **Škola zvládne situaci vlastními silami** - zahrnuje počáteční stádia šikanování a rámcový třídní program pro řešení zárodečných fází šikanování – viz6.2.1
- **Škola potřebuje pomoc z venku**, tj. součinnost se specializovanými institucemi – zahrnuje případy pokročilé a nestandardní šikany, např. výbuch skupinového násilí – viz6.2.2

6.1 Postup pedagogického pracovníka a ředitele školy

6.1.1 Podezření pedagogického pracovníka na šikanu

V případě podezření na šikanování zahájí pedagogický pracovník neprodleně řešení šikany, spolupracuje se školním metodikem prevence a výchovným poradcem, informuje o případu ředitele školy.

6.1.2 Prokázaná šikana

V případě prokázaných projevů šikany pedagogický pracovník neprodleně informuje ředitele školy, spolupodílí se na řešení šikany dle pokynů ředitele školy, zástupce ředitele školy.

6.1.3 Postup ředitele školy

1 Přijme informaci o šikanování (od pedagoga, žáka, rodičů či jiného dospělého) .

2 Rozhodne, zda škola zvládne řešit šikanu sama nebo je potřeba intervence z venku, tj. pomoc specializovaných institucí a eventuálně Policie ČR.

3 V případě prokázaných projevů šikany jmenuje pracovníky, kteří se budou podílet na řešení šikany dle jeho pokynů – v týmu je vždy školní metodik prevence a výchovný poradce.

4 Zajistí informování rodičů o řešení šikany, případně sám informuje o výsledcích objasňování, které řídí.

5 V případě negativních dopadů šikanování na oběť zprostředkuje nebo zajistí zprostředkování péče PPP, SVP, atd.

6 V mimořádných případech podá návrh orgánu sociálně právní ochrany dítěte k zahájení práce s rodinou, případně k zahájení řízení o nařízení předběžného opatření či ústavní výchovy s následným umístěním v diagnostickém ústavu.

6.2 Postup při řešení šikanyšikany

6.2.1 Počáteční šikana

1.**odhad závažnosti** onemocnění skupiny a stanovení formy šikany

2.**rozhovor** s těmi, kteří na šikanu upozornili, a s oběťmi

3. nalezení **svědků**

4. individuální rozhovory se svědky (nikoliv konfrontace oběti a agresorů)

5.**ochrana oběti**

6. Předběžná **diagnóza** a volba ze dvou typů rozhovoru

- rozhovor s oběťmi a rozhovor s agresory (směřování k metodě usmíření)

- rozhovor s agresory (směřování k metodě vnějšího nátlaku)

7. realizace vhodné **metody**

- metoda usmíření

- metoda vnějšího nátlaku (výchovný pohovor nebo výchovná komise)

8.**třídní hodina**

- efekt metody usmíření

- oznámení potrestání agresorů

9.**rozhovor s rodiči** oběti

10.**třídní schůzka**

11. práce s **celou třídou**

ZÁPIS !!!

KDY (datum a čas zápisu) – KDO (přišel, o čem to bylo, prvotní informace) - NA ČEM JSME SE DOMLUVILI – PODPISY (zapisovatele, oznamovatele !!!

CHRAŇTE ZDROJ A OBSAH INFORMACÍ !!!

- důležité jsou **podrobné poznámky**, poznamenat **seznam agresorů** s tím, **kdo, kdy, kde, jak a komu**, co dělal a připojiti poznámku, **kdo to řekl – tyto informace se nesmí zveřejňovat !!!**

- vyšetřování se musí dít **nenápadně** (svědkové se mohou volat po vyučování nebo za jiným účelem, apod.). Tak, **aby se nedalo vyhodnotit, kdo co řekl** a nebyl tak vystaven možné pomstě agresorů.

6.2.2 Pokročilá šikana s neobvyklou formou

Výbuch násilí skupiny proti jednotlivci či minoritní skupině– Kolář, 2011:

První (alarmující) kroky pomoci

1. zvládnutí vlastního šoku – bleskový odhad závažnosti a formy násilí
2. Bezprostřední záchrana oběti, zastavení skupinového násilí

Příprava podmínek pro vyšetřování

3. zalarmování pedagogů na poschodí a informování vedení školy
4. zabránění domluvě na křivé výpovědi
5. pokračující pomoc oběti (přivolání lékaře)
6. oznámení na policii, paralelně – navázání kontaktu se specialistou na šikanování, informace rodičům

Vyšetřování

7. rozhovor s obětí a informátory
8. nalezení nejslabších článků nespolupracujících svědků
9. individuální, případně konfrontační rozhovory se svědky
10. rozhovor s agresory, případně konfrontace mezi agresory

Léčba

11. metoda vnějšího nátlaku a změna konstelace skupiny
- překonání šoku pedagogického pracovníka a bezprostřední záchrana oběti
 - domluva pedagogických pracovníků na spolupráci a postupu vyšetřování
 - zabránění domluvě agresorů na křivé výpovědi
 - pokračující pomoc a podpora oběti
 - nahlášení Policii ČR –
 - zahájení vlastního vyšetřování

6.3 Konkrétní krizový plán školy

6.3.1 Prvotní reakce školy

- okamžitá ochrana oběti – žáka co nejdříve předat rodičům, než se rodiče dostaví, přemístit žáka do jiné místnosti
- dohoda o vzájemné informovanosti mezi rodiči a školou
- oddělení agresorů od kolektivu třídy, a to bezprostředně, aby nemohli i agresori ovlivňovat svědky
- rozhovory se svědky – výpovědi zaznamenat: 1 KDO je OBĚŤ, 2 KDO je AGRESOR, 3 KDE šikana trvá, 4 JAK DLOUHO trvá, 5 Jakou FORMOU
- zjištění poznatků od ostatních

žáků třídy • individuální rozhovory s agresory • zaslání dopisů rodičům aktérů šikany s termínem projednání případu ve škole

6.3.2 Seznámení pedagogů s případem šikany

Na mimořádné poradě svolané ředitelem školy po zjištění všech okolností případu je nutno seznámit všechny pedagogické pracovníky s celým případem – jak k šikaně došlo, jak byla zjištěna, jak se dále vyšetřuje, jaká výchovná opatření jsou navrhována, jak se bude pracovat s kolektivem třídy, kde k šikaně došlo.

Školní metodik prevence znovu upozorní pedagogy na Metodický pokyn ministryně školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci a řešení šikany ve školách a školských zařízeních, Č.j.: MŠMT – 21149/2016a dle potřeby provede proškolení pedagogů o nejzávažnějších částech Metodického pokynu.

6.3.3 Individuální schůzky rodičů aktérů případu

Schůzky se všemi agresory probíhají jednotlivě, o všem je vždy vyhotoven zápis. Rodičům je dle potřeby nabídnuto specializované vyšetření žáka. Následně proběhne schůzka s rodiči oběti, též jsou seznámeni s celým případem a je vyhotoven zápis. Rodiče jsou seznámeni s dalšími postupy školy v rámci ošetření vztahů ve třídě.

6.3.4 Třídnická hodina pro žáky

Žáci jsou obecně informováni o případu a vyšetření šikany, jsou opětovně informováni o možnostech sdělit podezření či konkrétní poznatky o šikaně, o event. oběti, v případě, že budou svědky šikany – Schránka důvěry, tel. Krizové linky, VP, ŠMP, TU...

6.3.5 Výchovná opatření

Udělení výchovných opatření dle Školního řádu

V mimořádných případech se užijí další opatření:

- doporučení na realizaci dobrovolného diagnostického pobytu v diagnostickém ústavu
- podání návrhu OSPOD k zahájení řízení o nařízení předběžného opatření či ústavní výchovy s následným umístěním v diagnostickém ústavu
- vyrozumění Policie ČR

6.4 Spolupráce se specializovanými institucemi a Policií ČR

V rámci první pomoci je nutné při pokročilých, brutálních a kriminálních šikanách spolupracovat s dalšími institucemi a orgány – s PPP, SVP, OSPOD, Policie ČR.

V případě negativních dopadů šikanování na oběť je nutné zprostředkovat jí péči PPP, SVP, SPC nebo dalších odborníků – psychologů, psychoterapeutů, psychiatrů.

6.5 Postup rodičů při podezření na šikanování

V případě, že rodiče informují pedagogického pracovníka o podezření na šikanování, zahájí tento okamžitě řešení šikany, spolupracuje se školním metodikem prevence a výchovnou poradkyní, informuje ředitele školy.

Při jednání s rodiči dbají pedagogičtí pracovníci na taktní přístup a na zachování důvěrnosti informací. Je nutné předem rodiče informovat, co mají dělat, když se o šikanování dozvědí. Učitel, popřípadě ředitel školy, vždy informuje rodiče o výsledcích řešení šikany, a to i v případě, že se podezření neprokáže.

7 Další důležité informace

7.1 Příklady nepřímých a přímých znaků šikanování

7.1.1 Nepřímé (varovné) znaky šikanování

- Žák je o přestávkách často osamocený, ostatní o něj nejeví zájem, nemá kamarády.
- Při týmových sportech bývá volen do mužstva mezi posledními.
- O přestávkách vyhledává blízkost učitelů.
- Má-li promluvit před třídou, je nejistý, ustrašený.
- Působí smutně, nešťastně, stísněně, mívá blízko k pláči.
- Stává se uzavřeným.
- Jeho školní prospěch se někdy náhle a nevysvětlitelně zhoršuje.
- Jeho věci jsou poškozené nebo znečištěné, případně rozházené.
- Mívá zašpiněný nebo poškozený oděv.
- Stále postrádá nějaké své věci.
- Odmítá vysvětlit poškození a ztráty věcí nebo používá nepravděpodobné výmluvy.
- Mění svoji pravidelnou cestu do školy a ze školy.
- Začíná vyhledávat důvody pro absenci ve škole.
- Na těle má odřeniny, modřiny, škrábance nebo řezné rány, které nedovede uspokojivě vysvětlit.
- Zejména je třeba věnovat pozornost mladším žákům nově zařazeným do třídy, neboť přizpůsobovací konflikty nejsou vzácností!

7.1.2 Přímé znaky šikanování

- Posměšné poznámky na adresu žáka, pokořující přezdívky, nadávky, ponižování, hrubé žerty na jeho účet. Rozhodujícím kritériem je, do jaké míry je daný žák konkrétní přezdívkou nebo "legrací" zranitelný.
- Kritika žáka, výtky na jeho adresu, zejména pronášené nepřátelským až nenávistným nebo pohrdavým tónem.
- Nátlak na žáka, aby dával věcné nebo peněžní dary šikanujícímu nebo za něj platil.
- Příkazy, které žák dostává od jiných spolužáků, zejména pronášené panovačným tónem, a skutečnost, že se jim podřizuje.
- Nátlak na žáka k vykonávání nemorálních až trestných činů či k spoluúčasti na nich.
- Honění, strkání, šťouchání, rány, kopání, které třeba nejsou zvláště silné, ale je nápadné, že je oběť neoplácí.
- Rvačky, v nichž jeden z účastníků je zřetelně slabší a snaží se uniknout.

7.1.3 Rodiče žáků se doporučuje upozornit zejména na to, aby si všímali níže uvedených možných příznaků šikanování

Předně je třeba si uvědomit, že většinou je pro šikanovaného velmi bolestivé a traumatické, má-li říci rodičům, které má rád a na kterých mu záleží, jak je ponižovaný, jak je trapný, jak se neumí prosadit a jak ho nikdo nebere...

Když pak dítě najde odvahu a rodičům se svěří, to obávané a snad tušené slovo šikana se stává noční můrou celé rodiny, tvrdou realitou, se kterou je třeba se vyrovnat.

- Za dítětem nepřicházejí domů spolužáci nebo jiní kamarádi.
- Dítě nemá kamaráda, s nímž by trávil volný čas, s nímž by si telefonovalo apod.
- Dítě není zváno na návštěvu k jiným dětem.
- Zvyšuje se nechuť jít ráno do školy, zvláště když dříve mělo dítě školu rádo. Dítě odkládá odchod z domova, případně je na něm možno při bedlivější pozornosti pozorovat strach. Ztrácí chuť k jídlu.
- Dítě nechodí do školy a ze školy se vrací nejkratší cestou, případně střídá různé cesty, prosí o dovoz či odvoz autem.
- Dítě chodí domů ze školy hladové - agresori mu berou svačinu nebo peníze na svačinu.

- Usíná s pláčem, má neklidný spánek, křičí ze snu, např. "Nechte mě!"
- Dítě ztrácí zájem o učení a schopnost soustředit se na ně.
- Dítě bývá doma smutné či apatické nebo se objeví výkyvy nálad, zmínky o možné sebevraždě. Odmítá svěřit se s tím, co je trápí.
- Dítě žádá o peníze, přičemž udává nevěrohodné důvody – např. opakovaně říká, že je ztratilo, příp. doma krade peníze.
- Dítě nápadně často hlásí ztrátu osobních věcí.
- Dítě je neobvykle, nečekaně agresivní k sourozencům nebo jiným dětem, možná projevuje i zlobu vůči rodičům.
- Dítě si stěžuje na neurčitě bolesti břicha nebo hlavy, možná ráno zvrací, snaží se zůstat doma. Své zdravotní obtíže může přehánět, případně i simulovat - manipulace s teploměrem apod.
- Dítě se vyhýbá docházce do školy.
- Dítě se zdržuje doma víc, než mělo ve zvyku.

7.2 Kdy začít řešit šikanu

Než se začne řešit šikana, je nutno zjistit závažnost „onemocnění“. Existují čtyři kritéria, podle kterých lze situaci posoudit:

7.2.1 Způsob chování a výpovědi obětí a svědků

Mluví otevřeně nebo ustrašeně, popírají či nepopírají násilí, soucítí s obětí nebo ji obviňují.

7.2.2 Závažnost a četnost agresivních projevů

Případné zranění dokladuje delší vývoj událostí, její gradaci.

7.2.3 Doba trvání šikany

Odhad dle délky trvání společné docházky třídního kolektivu – delší doba šikany bude zcela jistě v 9. třídě než na počátku 1. ročníku střední školy.

7.2.4 Počet obětí a agresorů

Větší počet aktérů vypovídá o delší době trvání šikany.

7.3 Stádia šikanování

Motto: „Školní šikanování je nemoc skupinové demokracie a má svůj zákonitý vnitřní vývoj“

Odborník na šikanu Michal Kolář uvádí: První stadium se v podstatě odehrává v jakékoliv skupině. Všude je někdo neoblíbený nebo nevlivný, na jehož úkor je prima si dělat „legrácky“. Pak to ale jde dál, skupina si najde jakéhosi otloukánka.

Třetí stadium už je klíčové. Vydělí se jádro útočníků a systematicky začne šikanovat nejvhodnější oběti. Do této chvíle lze věci jasně řešit. Následně ale dojde k bodu zlomu, kdy se šikanování stane nepsaným zákonem i pro opravdu slušné děti a celá skupina se stává krutou.

V pátém stadiu – totalitě – se stane šikanování skupinovým programem.

7.3.1 První stadium: Zrod ostrakismu

Jde o mírné, převážně psychické formy násilí, kdy se okrajový člen skupiny necítí dobře. Je neoblíben a není uznáván. Ostatní ho více či méně odmítají, nebaví se s ním, pomlouvají ho, spřádají proti němu intriky, dělají na jeho účet „drobné“ legrácky apod. Tato situace je již zárodečnou podobou šikanování a obsahuje riziko dalšího negativního vývoje.

7.3.2 Druhé stadium: Fyzická agrese a přitvrzování manipulace

V zátěžových situacích, kdy ve skupině stoupá napětí, začnou ostrakizovaní žáci sloužit jako hromosvod. Spolužáci si na nich odreagovávají nepříjemné pocity například z očekávané těžké písemné práce, z konfliktu s učitelem nebo prostě jen z toho, že chození do školy je obtěžuje. Manipulace se přitvrzuje a objevuje se zprvu ponejvíce subtilní fyzická agrese.

7.3.3 Třetí stadium (klíčový moment): Vytvoření jádra

Vytváří se skupina agresorů, úderné jádro. Tito šířitelé „viru“ začnou spolupracovat a systematicky, nikoliv již pouze náhodně, šikanovat nejhodnější oběti. V počátku se stávají jejich oběťmi ti, kteří jsou už osvědčeným objektem ostrakizování. Jde o žáky, kteří jsou v hierarchii nejnižší, tedy ti „slabí“.

7.3.4 Čtvrté stadium: Většina přijímá normy

Normy agresorů jsou přijaty většinou a stanou se nepsaným zákonem. V této době získává neformální tlak ke konformitě novou dynamiku a málokdo se mu dokáže postavit. U členů „virem“ přemožené skupiny dochází k vytvoření jakési alternativní identity, která je zcela poplatná vůdcům. I mírní a ukáznění žáci se začnou chovat krutě – aktivně se účastní týrání spolužáka a prožívají při tom uspokojení.

7.3.5 Páté stadium: Totalita neboli dokonalá šikana

Násilí jako normu přijímají všichni členové třídy. Šikanování se stává skupinovým programem. Obrazně řečeno nastává éra „vykořisťování“. Žáci jsou rozděleni na dvě sorty lidí, které jsem pro přehlednost označil jako „otrokáře“ a „otroky“. Jedni mají všechna práva, ti druzí nemají práva žádná.

Stadia šikanování podle Michala Koláře

7.4 Způsoby eliminování šikany

- Při každé možné příležitosti žákům vysvětlovat, co vlastně šikana je, jak se jí bránit, diskutovat otevřeně.
- Šikanování považovat za závažný přestupek a dělat vše pro jeho odstranění.
- Věnovat zvýšenou pozornost žákům v problémových časech a prostředích – příchod do školy, přestávky, odchod ze školy, šatny, hřiště, chodby...
- Pravidelně a často využívat různé anonymní dotazníky, schránku důvěry.
- Naslouchat rodičům a žákům, pokud někdo z nich šikanu ohlásí.
- Problém nezlehčovat, nebagatelizovat, nepodceňovat.
- Vždy spolupracovat s rodiči oběti i agresora.
- Mít na paměti, že šikana může být často rafinovaná.
- V případě, že se šikana odhalí, nedovolit, aby agresorovi prošla.
- V případě, že se proti ohlášené šikaně nic neudělalo, vyvolat její důsledné prošetření.
- Podporovat oběť, potrestat agresora.
- Podporovat diskuze o vycházení s ostatními lidmi a formovat pozitivní postoje vůči nim.
- Podporovat žáky, aby se všemi jednali s respektem a vzájemnou úctou.

7.5 Charta třídy proti šikanování

Motto: „Šikanování a jakékoliv ubližování nebude v naší třídě trpěno“

Všichni máme právo na bezpečí. Společně jsme si proto domluvili pravidla, která budou chránit každého z nás. Svým podpisem potvrzujeme, že s pravidly charty souhlasíme a v případě jejich porušení poneseme důsledky.

- 1 Nikdy neudeřím dívku.
- 2 Nevytahuji se na slabší.

3 Budu-li chtít udělat někomu nějaký žert, nejdřív si představím, jak by bylo mně, kdybych byl na jeho místě.

4 Budu uznávat druhé bez ohledu na jejich odlišnosti.

5 Spolužákům, které někdo napadne, pomohu. Když to nezvládnou sám, řeknu o tom učiteli.

6 Když se učitel dozví, že nám někdo ubližuje, nedopustí, aby se to opakovalo.

7 Spolužákům, kteří stojí mimo skupinu, pomohu začlenit se do společných činností.

7.6 Závěrem, aneb časté omyly, čili není pravda, že...

- ten, kdo šikanoje, je vyšinutý jedinec...
- ten, kdo je týrán, si za to může sám...
- mému dítěti se to (být agresorem, být obětí) nemůže stát...
- přísná kázeň to vyřeší...
- je to jen kočkování, vždycky to bylo, není to žádný problém...
- taková je doba, nedá se s tím nic dělat...
- není to moje věc, ať si to vyřeší tam, kde se to děje...
- vše se vyřeší změnou skupiny (třídy, školy)...
- ostatní ze skupiny (ze třídy) do toho netahejte, ti za nic nemůžou, nic nezmění a nic neřeknou, protože přece nebudou udávat...

Bystré 22.8. 2017

Zdeněk Mrkos